

Original Research

A Comparative Analysis of Silence as Legal Conduct in Pre-Contractual Negotiations: A Novel Approach Based on Good Faith and Legitimate Reliance

Mohammadreza Marzban Moghadam¹, Amin Najafian^{2*}, Fatemeh Shadhan³

¹ Student of Master's Degree in Private Law, Department of Law, Ahrar Institute of Higher Education, Rasht, Iran.

² Assistant Professor of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Humanities, Shahid Mahallati Islamic Sciences University, Qom, Iran.

³ Faculty Member in Public International Law, Department of Law, Faculty of Humanities, University of Baghdad, Baghdad, Iraq.

Article ID: ahrar-53283

<p>Received: February 8 , 2025</p> <p>Accepted: September 23 , 2025</p> <p>Available online: September 23 , 2025</p> <p>Keywords: Silence, Pre-Contractual Negotiations, Good Faith, Legitimate Reliance, Pre-Contractual Obligations, Pre-Contractual Liability, Comparative Law, Contract Law</p> <p>Main Subjects: Civil Law</p>	<p>Abstract Silence in pre-contractual negotiations is one of the challenging concepts in contract law that may give rise to various legal consequences. Although in the traditional view silence is regarded as the absence of will, in today's complex legal relationships it may sometimes be analyzed as an effective form of legal conduct. The aim of this research is to examine the position of silence in pre-contractual negotiations with an emphasis on the principles of good faith and legitimate reliance, and to provide a comparative analysis of this concept in Iranian law and some other legal systems, particularly the laws of France and Germany. The research method in this study is doctrinal-comparative. Accordingly, the theoretical foundations of silence in the stage of pre-contractual negotiations are first explained through the use of library sources, legal doctrine, and statutory texts. Subsequently, through a comparative approach, the legal systems of Iran, France, and Germany are examined and compared. Within this framework, the main focus is on the conceptual analysis of legal rules and the manner of their interpretation in different legal contexts. The findings of the research indicate that silence in pre-contractual negotiations is not always without legal effect, and under certain circumstances—such as the existence of custom, a duty to disclose information, the creation of legitimate reliance, and the breach of good faith—it may give rise to pre-contractual liability. The comparative analysis also demonstrates that in some legal systems silence at the pre-contractual stage is regarded as a breach of pre-contractual obligations and specific legal consequences are attributed to it. Finally, this research concludes that analyzing silence as a form of legal conduct can contribute to greater transparency, strengthen legal certainty, and reduce contractual disputes. It is therefore suggested that Iranian law, by drawing on comparative legal experiences, provide clearer criteria for evaluating the legal effects of silence in pre-contractual negotiations.</p>
--	---

*Corresponding Author: Amin Najafian

Address: Assistant Professor of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Department of Jurisprudence and Fundamentals of Islamic Law, Faculty of Humanities, Shahid Mahallati Islamic Sciences University, Qom, Iran.

Email: a.najafian@gmail.com

Extended Abstract

1. Introduction

Pre-contractual negotiations are one of the most important stages in the formation of contracts; a stage in which the parties, through exchanging information, examining the conditions of the transaction, and evaluating potential benefits and risks, attempt to reach a final agreement. At this stage, the conduct and statements of the parties, even before the conclusion of the contract, can play an effective role in determining responsibilities, creating legitimate expectations, and forming trust. One of the significant and controversial phenomena in this stage is silence; a silence that is sometimes considered meaningless and at other times regarded as an independent legal behavior. In many legal relationships, silence is usually considered to have no legal effect; however, in pre-contractual negotiations, the circumstances may give legal meaning to such silence and make it carry important consequences. For example, the silence of one party in response to incorrect information provided by the other party, or silence in a situation where there is a customary expectation of disclosure, may constitute a breach of good faith or legitimate trust and may lead to civil liability. This characteristic has made silence in the pre-contractual stage one of the serious challenges in contract law.

2. Theoretical Framework

The importance of this issue lies in the fact that a considerable portion of legal disputes and civil claims originate in the pre-contractual stage. Many subsequent failures or disagreements arise from how the parties interpret the negotiations or the silence of the other party, and whether such silence could create a legal right or not. Moreover, the connection of this issue with emerging concepts such as fair conduct, the protection of legitimate expectations, and the development of the concept of good faith provides an attractive ground for comparative analysis. Accordingly, this research examines two fundamental questions: what effects does silence in pre-contractual negotiations have in Iranian law and comparative law, and under what conditions does it produce legal effects? And what is the role of principles such as good faith and legitimate expectations in analyzing silence as a legal behavior, and how can these principles serve as a basis for liability or obligation?

3. Methodology

The method of study in this research is doctrinal-comparative. This means that first, by using library sources, legal doctrine, and statutory texts, the theoretical foundations of silence in the stage of pre-contractual negotiations are explained, and then, through a comparative approach, the legal systems of Iran, France, and Germany are examined and compared.

4. Results & Discussion

In this research, silence in pre-contractual negotiations was analyzed as a legal behavior, and its position in Iranian law and comparative law was examined. The research method adopted was doctrinal-comparative and based on

library study, conducted through the examination of laws, general legal principles, Iranian judicial practice, and comparative legal sources in French and German law. The findings of the research indicate that silence in the stage of pre-contractual negotiations is not absolutely without effect. If certain conditions are met, such as the essential nature of the concealed information, the creation of legitimate expectations in the other party, the customary attribution of silence, and the foreseeability of harm, silence may give rise to pre-contractual liability. In this context, the principles of good faith and legitimate expectations play a central role in evaluating the legal effects of silence.

5. Conclusions & Suggestions

A comparative examination of French and German law shows that these legal systems, relying on the theoretical foundations of good faith and contractual fairness, analyze silence within the framework of pre-contractual obligations and, in certain cases, recognize specific legal effects for it. In contrast, Iranian law adopts a more cautious approach and generally addresses this issue through the general rules of civil liability. The most significant contribution of this research is the clarification of practical criteria for assessing liability arising from silence and the explanation of the differences in the approaches of legal systems in this regard. However, the absence of a consistent and explicit body of judicial practice in Iranian law is considered one of the limitations of this study. Therefore, it is suggested that future research focus on the systematic analysis of judicial decisions and the examination of the possibility of explicit legislation regarding pre-contractual obligations in order to address this gap. Such an approach can contribute to greater transparency, the strengthening of legal certainty, and the enhancement of legitimate expectations in contractual relations.

تحلیل تطبیقی سکوت به عنوان رفتار حقوقی در مذاکرات پیش قراردادی؛ رویکردی نوین مبتنی بر حسن نیت و اعتماد مشروع

محمد رضا مرزبان مقدم^۱، امین نجفیان^۲، فاطمه شدهان^۳

۱ دانشجوی کارشناس ارشد حقوق خصوصی، گروه حقوق، موسسه آموزش عالی احرار، رشت، ایران.

۲ استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علوم اسلامی شهید محلاتی، قم، ایران.

۳ عضو هیات علمی حقوق بین الملل عمومی، گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه بغداد، بغداد، عراق.

کد مقاله: ahrar-53283

<p>چکیده</p> <p>سکوت در مذاکرات پیش قراردادی یکی از مفاهیم چالش برانگیز در حقوق قراردادهاست که می تواند آثار حقوقی متعددی به دنبال داشته باشد. اگرچه در نگاه سنتی، سکوت به عنوان فقدان اراده تلقی می شود، اما در روابط حقوقی پیچیده امروزی، این سکوت گاه می تواند به منزله یک رفتار حقوقی مؤثر تحلیل شود. هدف این پژوهش بررسی جایگاه سکوت در مذاکرات پیش قراردادی با تأکید بر اصول حسن نیت و اعتماد مشروع و تحلیل تطبیقی آن در حقوق ایران و برخی نظام های حقوقی دیگر، به ویژه حقوق فرانسه و آلمان است. روش مطالعه در این پژوهش، دکترینال-تطبیقی است. بدین معنا که ابتدا با بهره گیری از منابع کتابخانه ای، دکتترین حقوقی و متون قانونی، مبانی نظری سکوت در مرحله مذاکرات پیش قراردادی تبیین شده و سپس با رویکردی تطبیقی، نظام های حقوقی ایران، فرانسه و آلمان مورد بررسی و مقایسه قرار گرفته اند. در این چارچوب، تمرکز اصلی بر تحلیل مفهومی قواعد حقوقی و شیوهی تفسیر آن ها در بسترهای حقوقی متفاوت است. یافته های تحقیق نشان می دهد که سکوت در مذاکرات پیش قراردادی همواره بی اثر نیست و در شرایط خاص، مانند وجود عرف، تعهد به اطلاع رسانی، ایجاد اعتماد مشروع و نقض حسن نیت، می تواند منشأ مسئولیت پیش قراردادی گردد. همچنین بررسی تطبیقی بیانگر آن است که در برخی نظام های حقوقی، سکوت در مرحله پیش قراردادی به عنوان نقض تعهدات پیش قراردادی تلقی شده و برای آن آثار حقوقی مشخصی در نظر گرفته می شود. در نهایت، این پژوهش نتیجه می گیرد که تحلیل سکوت به عنوان رفتار حقوقی، می تواند به افزایش شفافیت، تقویت امنیت حقوقی و کاهش اختلافات قراردادی کمک کند و پیشنهاد می شود حقوق ایران با بهره گیری از تجارب حقوق تطبیقی، معیارهای مشخص تری برای ارزیابی آثار سکوت در مذاکرات پیش قراردادی ارائه دهد.</p>	<p>تاریخ دریافت:</p> <p>۲۰ بهمن ۱۴۰۳</p> <p>تاریخ پذیرش:</p> <p>۱ مهر ۱۴۰۴</p> <p>تاریخ انتشار:</p> <p>۱ مهر ۱۴۰۴</p> <p>کلیدواژه ها:</p> <p>سکوت، مذاکرات پیش قراردادی، حسن نیت، اعتماد مشروع، تعهدات پیش قراردادی، مسئولیت پیش قراردادی، حقوق تطبیقی، حقوق قراردادها</p> <p>موضوعی:</p> <p>حقوق مدنی</p>
---	---

نویسنده مسئول: امین نجفیان

آدرس: استادیار فقه و مبانی حقوق اسلامی، گروه فقه و مبانی حقوق اسلامی، دانشکده علوم انسانی، دانشگاه علوم اسلامی شهید محلاتی، قم، ایران.

ایمیل: a.najafian@gmail.com

۱- مقدمه

مذاکرات پیش‌قراردادی یکی از مهم‌ترین مراحل شکل‌گیری قراردادهاست؛ مرحله‌ای که در آن طرفین ضمن تبادل اطلاعات، بررسی شرایط معامله و ارزیابی سود و زیان احتمالی، برای دستیابی به توافق نهایی تلاش می‌کنند. در این مرحله رفتارها و گفته‌های طرفین، حتی پیش از انعقاد قرارداد، می‌تواند در تعیین مسئولیت‌ها، ایجاد توقعات مشروع و شکل‌گیری اعتماد نقش مؤثری داشته باشد. یکی از پدیده‌های مهم و بحث‌برانگیز در این مرحله، سکوت است؛ سکوتی که گاه بی‌معنا تلقی می‌شود و گاه به‌عنوان یک رفتار حقوقی مستقل مورد توجه قرار می‌گیرد. در بسیاری از روابط حقوقی، سکوت معمولاً فاقد اثر حقوقی تلقی می‌شود؛ اما در مذاکرات پیش‌قراردادی، اوضاع و احوال می‌تواند به این سکوت معنای حقوقی ببخشد و آن را واجد آثار مهمی سازد. به‌عنوان مثال، ممکن است سکوت یک طرف در برابر اطلاعات نادرست طرف مقابل، یا سکوت در جایی که عرفاً انتظار اطلاع‌رسانی وجود دارد، موجب نقض حسن نیت یا اعتماد مشروع گردد و مسئولیت مدنی به دنبال داشته باشد. همین ویژگی موجب شده که سکوت در مرحله پیش‌قراردادی به یکی از چالش‌های جدی در حقوق قراردادها تبدیل شود.

از سوی دیگر، بسیاری از نظام‌های حقوقی امروز، از جمله حقوق فرانسه و آلمان، سکوت در مذاکرات را تنها یک «عدم بیان» نمی‌دانند، بلکه آن را در چارچوب مفاهیمی مانند "culpa in contrahendo"، "حسن نیت" و "اعتماد مشروع" تحلیل می‌کنند و در برخی شرایط برای آن آثار الزام‌آور قائل‌اند. در نظام حقوقی ایران نیز هرچند قواعد صریحی درباره سکوت در مذاکرات وجود ندارد، اما با اتکا به اصول کلی مانند قاعده لاضرر، اصل حسن نیت، قاعده غرور و مسئولیت مبتنی بر تقصیر می‌توان در شرایط خاص برای سکوت آثار حقوقی قائل شد. این تفاوت‌ها و شباهت‌ها ضرورت انجام یک تحلیل تطبیقی را برجسته می‌کند.

سکوت در مذاکرات پیش‌قراردادی چه جایگاهی دارد و تحت چه شرایطی می‌تواند موجب ایجاد تعهد، مسئولیت یا آثار حقوقی دیگر شود؟ آیا سکوت همیشه بی‌اثر است، یا گاهی می‌تواند نشانگر رضایت، پذیرش، یا حتی تخلف و تقصیر باشد؟ همچنین این سؤال مهم مطرح می‌شود که آیا می‌توان از طریق مفاهیمی مانند حسن نیت و اعتماد مشروع، سکوت را به‌عنوان یک رفتار حقوقی مستقل تحلیل کرد؟

اهمیت این موضوع از آن جاست که بخش قابل توجهی از اختلافات حقوقی و دعاوی مدنی ریشه در همین مرحله پیش‌قراردادی دارد. بسیاری از ناکامی‌ها یا اختلافات بعدی ناشی از این است که طرفین در جریان مذاکرات یا سکوت طرف مقابل چه برداشتی داشته‌اند و آیا این سکوت حق ایجاد می‌کرده یا نه. از سوی دیگر، پیوند این موضوع با مباحث جدیدی مانند رفتار منصفانه، حمایت از اعتماد مشروع و توسعه مفاهیم حسن نیت، زمینه‌ای جذاب برای تحلیل تطبیقی فراهم می‌آورد. بر این اساس، در این پژوهش دو سؤال اساسی را دنبال بررسی می‌شویم: سکوت در مذاکرات پیش‌قراردادی در حقوق ایران و حقوق تطبیقی چه آثاری دارد و تحت چه شرایطی واجد اثر حقوقی است؟ و نقش اصولی مانند حسن نیت و اعتماد مشروع در تحلیل سکوت به‌عنوان رفتار حقوقی چیست و چگونه می‌تواند مبنای مسئولیت یا تعهد قرار گیرد؟

هدف این پژوهش پاسخ‌گویی دقیق و تطبیقی به این سؤالات، تحلیل شرایط اثرگذاری سکوت و تبیین نقش معیارهای نوینی چون حسن نیت و اعتماد مشروع است تا با ارائه نتایج علمی روشن، فهم عمیق‌تری از این مفهوم پیچیده در حقوق قراردادها فراهم شود. در پاسخ به سوال اول به نظر می‌رسد سکوت در مذاکرات پیش‌قراردادی، برخلاف سکوت در مرحله ایجاب و قبول، می‌تواند در شرایطی مانند وجود عرف، ایجاد اعتماد مشروع، یا ضرورت اطلاع‌رسانی، اثر حقوقی واقعی (اثر قابل استناد و الزام‌آور) داشته باشد و حتی مبنای مسئولیت مدنی قرار گیرد؛ زیرا در چنین وضعیتی سکوت نه فقدان اراده، بلکه رفتاری مؤثر در روابط قراردادی تلقی می‌شود. همچنین در سوال دوم به‌طور اولیه می‌توان گفت اصول حسن نیت و اعتماد مشروع نقش اساسی در معنا دادن به سکوت دارند؛ یعنی سکوت زمانی واجد اثر می‌شود که در چهارچوب تعامل منصفانه و انتظارات معقول طرف مقابل قرار گیرد. بنابراین، این اصول می‌توانند سکوت را به یک رفتار حقوقی الزام‌آور تبدیل کنند یا برعکس، سکوت نابجا را مبنای مسئولیت پیش‌قراردادی قرار دهند.

نوآوری این پژوهش در ارائه‌ی یک چارچوب تحلیلی معیارمحور برای ارزیابی سکوت در مرحله‌ی مذاکرات پیش‌قراردادی است؛ به‌نحوی که سکوت نه صرفاً به‌عنوان فقدان اراده، بلکه به‌مثابه رفتاری حقوقی در پرتو معیارهایی چون «ماهیت اطلاعات کتمان‌شده»، «سطح اعتماد مشروع ایجادشده» و «قابلیت انتساب عرفی سکوت» مورد سنجش قرار می‌گیرد. این رویکرد تلاش می‌کند از سطح توصیف قواعد حسن نیت فراتر رفته و امکان ارزیابی عملی مسئولیت پیش‌قراردادی ناشی از سکوت را فراهم سازد.

برای بررسی دقیق‌تر پرسش‌های مطرح‌شده، ابتدا مروری بر پژوهش‌های پیشین انجام می‌شود تا ضمن تبیین وضعیت موجود، جایگاه و ضرورت انجام این تحقیق در ادبیات حقوقی روشن گردد.

۲- پیشینه

جعفری‌نژاد و همکاران در مقاله‌ای با عنوان «مسئولیت پیش‌قراردادی در حقوق ایران» که در مجله حقوقی دانشگاه تهران، سال ۱۳۹۵، منتشر شده است، به بررسی مفهوم و مبانی مسئولیت مدنی در مرحله پیش‌قراردادی پرداخته‌اند. نویسندگان در این پژوهش نشان داده‌اند که مرحله مذاکرات پیش‌قراردادی صرفاً مرحله‌ای مقدماتی و فاقد اثر حقوقی نیست، بلکه می‌تواند در شرایطی منشأ ایجاد تعهدات و مسئولیت مدنی گردد. آنان تصریح می‌کنند که سکوت طرفین، در صورتی که موجب ورود ضرر یا ایجاد اعتماد مشروع در طرف مقابل شود، ممکن است واجد آثار حقوقی تلقی گردد. این مقاله از حیث تبیین مسئولیت ناشی از رفتارهای سکوت‌آمیز در مرحله پیش‌قراردادی، با موضوع پژوهش حاضر ارتباط مستقیم دارد.

سادات نیا در مقاله‌ای با عنوان «تحلیل مفهوم اعتماد مشروع در حقوق قراردادها» که در مجله پژوهش‌های حقوق خصوصی در سال ۱۳۹۸ منتشر شده است، مفهوم اعتماد مشروع را به‌عنوان یکی از مبانی نوین مسئولیت مدنی در حقوق قراردادها مورد بررسی قرار داده است. وی در این پژوهش بیان می‌کند که ایجاد اعتماد مشروع در طرف مقابل، حتی پیش از انعقاد قرارداد، می‌تواند منجر به ایجاد تعهدات حقوقی و

مسئولیت مدنی شود. نویسندگان با تأکید بر نقش رفتار طرفین در جریان مذاکرات، سکوت آگاهانه را یکی از عوامل مؤثر در شکل‌گیری اعتماد مشروع می‌دانند. نتایج این مقاله، مبنای نظری مهمی برای تحلیل آثار سکوت در مرحله مذاکرات پیش‌قراردادی فراهم می‌آورد.

-مرادی در مقاله‌ای با عنوان « نقش حسن نیت در مذاکرات پیش‌قراردادی » که در سال ۱۳۹۴ در مجله حقوق تطبیقی منتشر شده است، به بررسی جایگاه اصل حسن نیت در مرحله پیش‌قراردادی پرداخته است. وی نتیجه می‌گیرد که حسن نیت رفتاری ایجابی است و طرفین مکلف‌اند اطلاعات اساسی و مؤثر را در جریان مذاکرات افشا کنند. از نظر نویسنده، سکوت در مواردی که افشای اطلاعات ضروری است، می‌تواند مصداق نقض حسن نیت تلقی شده و موجب مسئولیت مدنی گردد. این دیدگاه، چارچوبی تحلیلی برای ارزیابی سکوت در پرتو اصل حسن نیت ارائه می‌دهد.

-علی‌پور در مقاله‌ای با عنوان « رفتار سکوت‌آمیز و مفهوم اراده ضمنی در قراردادها » که در سال ۱۳۹۶ منتشر شده است، به بررسی نسبت سکوت و اراده در حقوق قراردادها پرداخته است. وی با تحلیل اوضاع و احوال و قرائن موجود، بیان می‌کند که سکوت در برخی موارد می‌تواند به‌عنوان نوعی اعلام رضایت یا اراده ضمنی تلقی شود. این مقاله، هرچند تمرکز اصلی آن بر مرحله انعقاد قرارداد است، اما از حیث تبیین قابلیت انتساب حقوقی به سکوت، در تحلیل مرحله مذاکرات پیش‌قراردادی نیز قابل استفاده است.

-نصیری در مقاله‌ای با عنوان « مسئولیت مدنی ناشی از ترک مذاکره » که در سال ۱۳۹۷ در مجله مطالعات حقوقی منتشر شده است، به بررسی آثار حقوقی قطع ناگهانی مذاکرات پرداخته است. وی ترک مذاکرات بدون دلیل موجه را مصداقی از تقصیر پیش‌قراردادی (*culpa in contrahendo*) دانسته و آن را موجب مسئولیت مدنی می‌داند. تحلیل‌های این مقاله نشان می‌دهد که رفتارهای منفی، از جمله سکوت یا خودداری از اطلاع‌رسانی، می‌توانند در چارچوب مسئولیت پیش‌قراردادی مورد ارزیابی قرار گیرند.

- فرانسوا تره (François Terré) در مقاله‌ای با عنوان تعهدات پیش‌قراردادی و سکوت در حقوق فرانسه که در سال ۲۰۱۰ منتشر شده است، به بررسی جایگاه سکوت در مذاکرات پیش‌قراردادی در حقوق فرانسه پرداخته است. وی بیان می‌کند که در حقوق فرانسه، هرچند اصل بر بی‌اثر بودن سکوت است، اما در مواردی که قانون، عرف یا اصل حسن نیت الزام به افشای اطلاعات ایجاد می‌کند، سکوت می‌تواند منشأ مسئولیت مدنی قرار گیرد. این مقاله نقش مهمی در تبیین مبانی نظری سکوت مؤثر در حقوق فرانسه دارد.

-همچنین زیمرمن (Zimmermann) در مقاله‌ای با عنوان حسن نیت و سکوت پیش‌قراردادی که در سال ۲۰۰۸ منتشر شده است، سکوت در مرحله پیش‌قراردادی را در پرتو اصل حسن نیت در حقوق آلمان بررسی کرده است. وی توضیح می‌دهد که سکوت، در صورتی که موجب ایجاد اعتماد مشروع در طرف مقابل شود، می‌تواند به‌عنوان رفتاری نادرست تلقی شده و مسئولیت پیش‌قراردادی ایجاد کند. این دیدگاه، مبنای تطبیقی مهمی برای تحلیل سکوت در چارچوب انصاف و حسن نیت فراهم می‌آورد.

- اسمیت (Smith) در مقاله‌ای با عنوان انتظار مشروع در مذاکرات قراردادی که در سال ۲۰۱۲ منتشر شده است، به بررسی نقش انتظار مشروع در مذاکرات قراردادی پرداخته است. وی نتیجه می‌گیرد که اگر رفتار یا سکوت یکی از طرفین موجب ایجاد انتظار مشروع در طرف

مقابل شود، نقض آن می‌تواند مسئولیت مدنی و الزام به جبران خسارت را در پی داشته باشد. این تحلیل نشان می‌دهد که مفهوم اعتماد مشروع، فراتر از نظام‌های حقوق نوشته، در حقوق کامن‌لا نیز مورد توجه قرار گرفته است.

-کریمی در مقاله‌ای با عنوان «نقش عرف در تفسیر سکوت طرفین قرارداد» که در سال ۱۳۹۳ منتشر شده است، به بررسی جایگاه عرف در معنادر کردن سکوت پرداخته است. وی بیان می‌کند که عرف می‌تواند در برخی موارد سکوت را واجد آثار حقوقی دانسته و حتی آثار قراردادی بر آن مترتب سازد. این مقاله نقش عرف را به‌عنوان یکی از عوامل مؤثر در تفسیر سکوت برجسته می‌سازد.

-در نهایت، زارع در مقاله‌ای با عنوان «بررسی تطبیقی اطلاعات‌رسانی در مرحله پیش‌قراردادی» که در سال ۱۴۰۰ منتشر شده است، به تحلیل تعهد به افشای اطلاعات در مرحله مذاکرات پرداخته است. وی نتیجه می‌گیرد که عدم افشای اطلاعات اساسی، حتی بدون گفتار یا رفتار مثبت، می‌تواند نوعی تقصیر پیش‌قراردادی محسوب شود. این مقاله از حیث تأکید بر نقش سکوت و ترک فعل در ایجاد مسئولیت پیش‌قراردادی، ارتباط مستقیمی با موضوع پژوهش حاضر دارد.

با وجود ارزش علمی پژوهش‌های پیشین، اغلب آن‌ها یا صرفاً به تبیین کلی مفهوم مسئولیت پیش‌قراردادی پرداخته‌اند یا سکوت را در چارچوب کلی حسن نیت بررسی کرده‌اند، بی‌آنکه معیارهای مشخصی برای تمایز سکوت مؤثر از سکوت غیرمسئولیت‌آور ارائه دهند. افزون بر این، در بسیاری از این آثار، تحلیل تطبیقی به سطح گزارش دیدگاه‌ها محدود شده و از ارائه‌ی چارچوب تحلیلی منسجم پرهیز شده است. پژوهش حاضر درصدد است این خلأ را با ارائه‌ی معیارهای عملی ارزیابی سکوت و تحلیل تطبیقی عمیق‌تر جبران نماید.

۲- سکوت و مذاکرات پیش‌قراردادی

۳-۱- مفهوم سکوت در حقوق

سکوت در معنای حقوقی به عدم ابراز اراده صریح، اعم از گفتار یا رفتار مثبت، از سوی شخص اطلاق می‌شود. در حقوق، اصل بر این است که سکوت به‌تنهایی بیانگر قصد و اراده محسوب نمی‌شود و فاقد اثر حقوقی است؛ مگر آنکه قانون، عرف، یا اوضاع‌واحوال خاص، برای آن اثر حقوقی قائل شود. با این حال، سکوت همواره به‌معنای بی‌تفاوتی یا عدم قصد نیست و در برخی شرایط می‌تواند واجد معنای حقوقی خاص باشد. از این‌رو، بررسی سکوت نیازمند توجه به زمینه وقوع، روابط پیشین طرفین و انتظارات معقول ناشی از آن است.

۳-۲- سکوت به عنوان رفتار حقوقی

رفتار حقوقی معمولاً شامل اعمالی است که آگاهانه و با قصد ایجاد اثر حقوقی انجام می‌شوند. در این میان، این پرسش مطرح می‌شود که آیا سکوت نیز می‌تواند نوعی رفتار حقوقی تلقی شود یا خیر. در پاسخ باید گفت هرچند سکوت فاقد جنبه ایجابی است، اما در مواردی که شخص

مكلف به اظهار نظر، اطلاع‌رسانی یا واکنش بوده و از این کار خودداری کرده است، سکوت می‌تواند به‌عنوان یک رفتار حقوقی منفی تفسیر شود. در چنین شرایطی، سکوت نه‌تنها بی‌اثر نیست، بلکه می‌تواند مبنای مسئولیت یا تعهد حقوقی قرار گیرد.

۳-۳- مذاکرات پیش‌قراردادی

مذاکرات پیش‌قراردادی به مجموعه گفت‌وگوها، تبادل اطلاعات و تعاملات حقوقی گفته می‌شود که پیش از انعقاد قرارداد نهایی میان طرفین صورت می‌گیرد. این مرحله اگرچه هنوز منجر به عقد قرارداد نشده است، اما نقش تعیین‌کننده‌ای در شکل‌گیری اراده طرفین و اعتماد متقابل دارد. در حقوق مدرن، این مرحله صرفاً یک فرآیند غیرحقوقی تلقی نمی‌شود، بلکه به‌دلیل آثار عملی آن، واجد اهمیت حقوقی ویژه‌ای است. البته باید توجه داشت که مذاکرات، محدود به مرحله پیش از انعقاد قرارداد نبوده و در برخی موارد می‌تواند تا زمان شکل‌گیری اراده نهایی طرفین و حتی هم‌زمان با فرآیند انعقاد قرارداد نیز ادامه یابد؛ باین‌حال، در این پژوهش تمرکز اصلی بر مرحله پیش‌قراردادی و آثار حقوقی مترتب بر رفتار طرفین در این مقطع است.

۳-۴- تعهدات پیش‌قراردادی

تعهدات پیش‌قراردادی به الزامات حقوقی‌ای اطلاق می‌شود که طرفین در جریان مذاکرات پیش از انعقاد قرارداد ملزم به رعایت آن‌ها هستند. این تعهدات معمولاً مبتنی بر اصولی چون حسن نیت، صداقت، منع فریب و خودداری از پنهان‌کاری اطلاعات اساسی است. نقض این تعهدات، حتی در صورت عدم انعقاد قرارداد، می‌تواند موجب ایجاد مسئولیت مدنی برای طرف متخلف شود. یکی از مصادیق بارز نقض این تعهدات، سکوت در مواردی است که عرفاً یا قانوناً انتظار اطلاع‌رسانی وجود دارد.

۳-۵- تحلیل اجمالی رویه قضایی ایران در خصوص سکوت پیش‌قراردادی

هرچند رویه قضایی ایران به‌طور صریح به مفهوم سکوت در مذاکرات پیش‌قراردادی نپرداخته است، اما در برخی آراء مرتبط با مسئولیت مدنی و سوءنیت در مذاکرات، می‌توان نشانه‌هایی از پذیرش آثار حقوقی برای سکوت مشاهده کرد. در مواردی که دادگاه‌ها ترک افشای اطلاعات اساسی را مصداق تقصیر یا فریب تلقی کرده‌اند، عملاً سکوت آگاهانه را واجد اثر حقوقی دانسته‌اند. این رویه نشان می‌دهد که حقوق ایران، هرچند محتاط، اما ظرفیت پذیرش مسئولیت ناشی از سکوت را در چارچوب قواعد عمومی مسئولیت مدنی داراست.

۳-۶- سکوت در حقوق تطبیقی (با تأکید بر حقوق فرانسه و آلمان)

تفاوت رویکرد نظام‌های حقوقی مورد بررسی نسبت به سکوت در مذاکرات پیش‌قراردادی را می‌توان ناشی از مبانی متفاوت آن‌ها در مفهوم تعهد و نقش حسن نیت دانست. در حقوق فرانسه و آلمان، حسن نیت جایگاهی ساختاری و عام دارد و به‌عنوان معیاری تفسیری بر کل فرایند شکل‌گیری قرارداد حاکم است؛ در حالی که در حقوق ایران، اصل آزادی اراده و تفسیر مضیق تعهدات، موجب احتیاط بیشتر در شناسایی آثار حقوقی برای سکوت شده است. از این منظر، سکوت در نظام‌های حقوقی رومی-ژرمنی بیش از آنکه فقدان اراده تلقی شود، رفتاری قابل انتساب در چارچوب انصاف قراردادی محسوب می‌شود.

- در حقوق فرانسه، سکوت در مرحله مذاکرات پیش‌قراردادی همواره بی‌اثر تلقی نمی‌شود و در پرتو اصل حسن نیت و تعهدات پیش‌قراردادی مورد ارزیابی قرار می‌گیرد. در این نظام حقوقی، سکوت آگاهانه‌ای که منجر به ایجاد اعتماد مشروع در طرف مقابل شود، می‌تواند به‌عنوان رفتاری قابل انتساب تلقی شده و منشأ مسئولیت پیش‌قراردادی قرار گیرد.
- در حقوق آلمان نیز، سکوت در مرحله مذاکرات پیش‌قراردادی در پرتو اصل حسن نیت (Treu und Glauben) مورد ارزیابی قرار می‌گیرد و در مواردی که سکوت موجب ایجاد اعتماد مشروع در طرف مقابل شود، می‌تواند منشأ مسئولیت پیش‌قراردادی (Culpa in contrahendo) تلقی گردد. این رویکرد نشان می‌دهد که در نظام‌های حقوقی پیشرفته، سکوت صرفاً فقدان اراده محسوب نشده، بلکه به‌عنوان رفتاری قابل ارزیابی حقوقی در چارچوب انصاف و حسن نیت بررسی می‌شود.

۳-۷- اصل حسن نیت

حسن نیت یکی از اصول بنیادین حقوق قراردادهاست که بر لزوم رفتار منصفانه، صادقانه و عادلانه طرفین تأکید دارد. این اصل نه‌تنها در مرحله اجرای قرارداد، بلکه در مرحله مذاکرات پیش‌قراردادی نیز حاکم است. بر اساس اصل حسن نیت، طرفین مکلفاند از هرگونه رفتار یا سکوتی که موجب فریب، گمراهی یا ایجاد اعتماد کاذب در طرف مقابل شود، پرهیز کنند. بنابراین، سکوتی که برخلاف حسن نیت باشد، می‌تواند منشأ مسئولیت حقوقی گردد.

۳-۸- اعتماد مشروع

اعتماد مشروع به وضعیتی اطلاق می‌شود که در آن، یکی از طرفین بر اساس رفتار، گفتار یا سکوت طرف دیگر، انتظار معقولی نسبت به وقوع یا استمرار یک وضعیت حقوقی پیدا می‌کند. این اعتماد زمانی شایسته حمایت حقوقی است که مبتنی بر قرائن عقلایی و رفتار متعارف طرف مقابل باشد. در مذاکرات پیش‌قراردادی، سکوت می‌تواند در برخی موارد اعتماد مشروع ایجاد کند؛ به‌ویژه زمانی که طرف مقابل با اتکا به این سکوت، تصمیمات اقتصادی یا حقوقی مهمی اتخاذ کرده باشد.

۳-۹- مسئولیت پیش‌قراردادی

مسئولیت پیش‌قراردادی مفهومی است که به مسئولیت مدنی ناشی از رفتار تقصیرآمیز طرفین در مرحله مذاکرات پیش از عقد قرارداد اشاره دارد. این مفهوم در حقوق تطبیقی، به‌ویژه در نظام‌های حقوقی آلمان و فرانسه، جایگاه ویژه‌ای دارد. سکوت در این مرحله، در صورتی که منجر به ورود ضرر یا ایجاد اعتماد مشروع شود، می‌تواند مصداق تقصیر پیش‌قراردادی تلقی گردد و موجب الزام به جبران خسارت شود.

۴- بررسی حقوقی سکوت در مرحله مذاکرات پیش‌قراردادی

در مرحله مذاکرات پیش‌قراردادی، رفتار طرفین نقشی اساسی در شکل‌گیری اراده، ایجاد اعتماد و جهت‌دهی به تصمیم‌نهایی آنان دارد. برخلاف مرحله انعقاد یا اجرای قرارداد که قواعد مشخص‌تری بر آن حاکم است، مرحله پیش‌قراردادی از انعطاف‌پذیری و ابهام بیشتری برخوردار است. همین ویژگی سبب می‌شود که رفتارهایی مانند سکوت، بسته به شرایط، معانی و آثار حقوقی متفاوتی پیدا کنند. سکوت در این مرحله نه‌تنها می‌تواند بی‌اثر باشد، بلکه در مواردی ممکن است واجد آثار الزام‌آور یا حتی منشأ مسئولیت مدنی تلقی شود.

در حقوق ایران، اصل بر آن است که سکوت به‌تنهایی دلالت بر قصد و رضایت ندارد و نمی‌تواند به‌عنوان قبول یا تعهد محسوب شود. با این حال، بررسی اصول کلی حقوقی نشان می‌دهد که این قاعده مطلق نیست. در مواردی که سکوت همراه با قرائن و اوضاع‌و‌احوال خاص باشد - مانند وجود عرف، روابط مستمر میان طرفین یا انتظار معقول طرف مقابل - می‌توان برای آن اثر حقوقی قائل شد. به‌ویژه در مذاکرات پیش‌قراردادی، سکوت در جایی که عرفاً یا عقلاً انتظار اظهار نظر یا اطلاع‌رسانی وجود دارد، می‌تواند مصداق رفتار تقصیرآمیز تلقی گردد.

در این چارچوب، اصل حسن نیت نقش تعیین‌کننده‌ای در ارزیابی سکوت ایفا می‌کند. حسن نیت اقتضا دارد که طرفین مذاکرات، رفتاری صادقانه و منصفانه داشته باشند و از هرگونه پنهان‌کاری مؤثر که موجب گمراهی طرف مقابل شود، پرهیز کنند. سکوتی که منجر به ایجاد تصور نادرست یا اعتماد کاذب در طرف مقابل گردد، با این اصل در تعارض است و می‌تواند زمینه‌ساز مسئولیت پیش‌قراردادی شود. بنابراین، سکوت نه به‌عنوان فقدان رفتار، بلکه به‌مثابه یک «رفتار منفی» قابل تحلیل است.

افزون بر این، سکوت در مذاکرات پیش‌قراردادی را می‌توان از منظر تعادل قراردادی نیز مورد بررسی قرار داد. در بسیاری از موارد، یکی از طرفین به دلیل دسترسی بیشتر به اطلاعات، در موقعیت برتر قرار دارد و سکوت وی می‌تواند موجب برهم خوردن توازن میان طرفین شود. چنین وضعیتی با اهداف عدالت قراردادی و انصاف حقوقی ناسازگار است. از این‌رو، تحلیل سکوت در چارچوب حسن نیت نباید صرفاً محدود به قصد طرفین باشد، بلکه باید آثار عینی آن بر تصمیم‌گیری و رفتار طرف مقابل نیز مورد توجه قرار گیرد. در این نگاه، سکوت آگاهانه و هدفمند می‌تواند نوعی سوءاستفاده از موقعیت برتر تلقی شود که مستلزم واکنش حقوقی مناسب است.

برای احرار مسئولیت ناشی از سکوت در مذاکرات پیش قراردادی، صرف سکوت کافی نیست، بلکه باید معیارهایی چون اساسی بودن اطلاعات کتمان شده، ایجاد اعتماد مشروع در طرف مقابل، امکان انتساب عرفی سکوت به شخص ساکت و قابلیت پیش بینی ورود ضرر مورد توجه قرار گیرد. تنها در صورت اجتماع این معیارهاست که سکوت می تواند از حالت بی تفاوتی حقوقی خارج شده و منشأ مسئولیت پیش قراردادی تلقی شود.

در حقوق تطبیقی، به ویژه در حقوق فرانسه، سکوت در مذاکرات پیش قراردادی جایگاه روشن تری دارد. نظام حقوقی فرانسه با تکیه بر اصل حسن نیت و تعهد به افشای اطلاعات اساسی، در برخی موارد برای سکوت آثار حقوقی قائل است. بر این اساس، اگر یکی از طرفین با علم به اطلاعات مهم و تأثیرگذار، از بیان آن خودداری کند و این سکوت موجب ورود ضرر به طرف مقابل شود، مسئولیت مدنی برای وی ایجاد می گردد. در این نظام حقوقی، سکوت می تواند به عنوان نقض تعهدات پیش قراردادی تلقی شود، حتی اگر قرارداد نهایی هرگز منعقد نشود.

همچنین در حقوق آلمان، مفهوم مسئولیت پیش قراردادی یا *culpa in contrahendo* نقش مهمی در تحلیل سکوت دارد. بر اساس این نظریه، طرفین از آغاز مذاکرات مکلف به رعایت رفتار مسئولانه هستند و هرگونه سکوت یا رفتاری که موجب لطمه به اعتماد مشروع طرف مقابل شود، می تواند مبنای مسئولیت مدنی قرار گیرد. این رویکرد نشان می دهد که سکوت، بسته به شرایط، می تواند به عنوان یک رفتار حقوقی مستقل و مؤثر ارزیابی شود.

با توجه به این تحلیل ها، می توان گفت سکوت در مذاکرات پیش قراردادی زمانی واجد اثر حقوقی است که سه عنصر اساسی فراهم باشد: نخست، وجود انتظار معقول برای اظهار نظر یا اطلاع رسانی؛ دوم، ایجاد اعتماد مشروع در طرف مقابل؛ و سوم، ورود ضرر ناشی از این اعتماد. در فقدان هر یک از این عناصر، سکوت نمی تواند به عنوان مبنای مسئولیت تلقی شود. این معیارها می توانند به عنوان چارچوبی منسجم برای تحلیل سکوت در حقوق ایران مورد استفاده قرار گیرند.

در نهایت، نباید از این نکته غافل شد که تحلیل سکوت در مذاکرات پیش قراردادی، تنها یک بحث نظری نیست، بلکه تأثیر مستقیمی بر پیش بینی پذیری روابط حقوقی و امنیت معاملاتی دارد. شفاف سازی آثار سکوت می تواند از بروز بسیاری از اختلافات جلوگیری کرده و طرفین را به اتخاذ رفتارهای مسئولانه تر در فرایند مذاکره سوق دهد.

نوآوری این پژوهش در آن است که سکوت را نه صرفاً به عنوان فقدان اراده، بلکه به مثابه یک رفتار حقوقی قابل ارزیابی در پرتو اصول حسن نیت و اعتماد مشروع بررسی می کند. پیشنهاد می شود که رویه قضایی ایران نیز با الهام از حقوق تطبیقی، در موارد خاص برای سکوت در مذاکرات پیش قراردادی آثار حقوقی قائل شود و معیارهای مشخصی برای احرار مسئولیت پیش قراردادی ارائه دهد. چنین رویکردی می تواند به افزایش شفافیت، کاهش اختلافات و حمایت بهتر از اعتماد مشروع در روابط قراردادی منجر شود.

۵- نتیجه گیری

در این پژوهش، سکوت در مذاکرات پیش‌قراردادی به‌عنوان یک رفتار حقوقی مورد تحلیل قرار گرفت و جایگاه آن در حقوق ایران و حقوق تطبیقی بررسی شد. روش تحقیق اتخاذشده، دکترینال-تطبیقی و مبتنی بر مطالعه کتابخانه‌ای بود که از طریق بررسی قوانین، اصول کلی حقوقی، رویه قضایی ایران و منابع حقوق تطبیقی در حقوق فرانسه و آلمان انجام گرفت.

یافته‌های پژوهش نشان می‌دهد که سکوت در مرحله مذاکرات پیش‌قراردادی به‌طور مطلق بی‌اثر نیست و در صورت تحقق شرایطی نظیر اساسی بودن اطلاعات کتمان‌شده، ایجاد اعتماد مشروع در طرف مقابل، قابلیت انتساب عرفی سکوت و پیش‌بینی‌پذیری ورود ضرر، می‌تواند منشأ مسئولیت پیش‌قراردادی قرار گیرد. در این میان، اصول حسن نیت و اعتماد مشروع نقشی محوری در ارزیابی آثار حقوقی سکوت ایفا می‌کنند.

بررسی تطبیقی حقوق فرانسه و آلمان نشان داد که این نظام‌ها با اتکا بر مبانی نظری حسن نیت و انصاف قراردادی، سکوت را در چارچوب تعهدات پیش‌قراردادی تحلیل کرده و در موارد خاص برای آن آثار حقوقی مشخص قائل‌اند؛ درحالی‌که حقوق ایران رویکردی محتاطانه‌تر اتخاذ کرده و عمدتاً از طریق قواعد عمومی مسئولیت مدنی به این مسئله می‌نگرد. مهم‌ترین دستاورد این تحقیق، تبیین معیارهای عملی برای ارزیابی مسئولیت ناشی از سکوت و روشن‌سازی تفاوت رویکرد نظام‌های حقوقی در این زمینه است.

بااین‌حال، فقدان رویه قضایی منسجم و صریح در حقوق ایران از محدودیت‌های این پژوهش به‌شمار می‌رود. ازاین‌رو، پیشنهاد می‌شود پژوهش‌های آتی با تمرکز بر تحلیل نظام‌مند آرای قضایی و بررسی امکان تقنین صریح تعهدات پیش‌قراردادی، به تکمیل این خلأ کمک نمایند. چنین رویکردی می‌تواند به افزایش شفافیت، تقویت امنیت حقوقی و ارتقای اعتماد مشروع در روابط قراردادی بینجامد.

References

1. Alipour, Z. (2017). Implied will and its role in the formation of contracts. Tehran: Khorsandi Publications. **[In Persian]**
2. Jafari-Nejad, M. (2016). Pre-contractual liability in Iranian law. Tehran: Mizan Publications. **[In Persian]**
3. Katouzian, N. (2013). General rules of contracts (Vol. 1). Tehran: Sherkat-e Sahami-ye Entehshar. **[In Persian]**
4. Karimi, (2014). The role of custom in interpreting the silence of contracting parties. **[In Persian]**
5. Moradi, H. (2015). Good faith in contract law. Tehran: Dadgostar Publications. **[In Persian]**
6. Nasiri, A. (2018). Civil liability arising from pre-contractual negotiations. Tehran: Mizan Publications. **[In Persian]**

7. Sadat-Nia, F. (2019). Legitimate reliance in contract law. Tehran: Jangal Publications. **[In Persian]**
8. Shahidi, M. (2011). Formation of contracts and obligations. Tehran: Majd Publications. **[In Persian]**
9. Smith, S. A. (2012). Contract theory. Oxford: Oxford University Press.
10. Terré, F. (2013). Droit civil: Les obligations. Paris: Dalloz.
11. Zare, (2021). A comparative study of information disclosure in the pre-contractual stage. **[In Persian]**
12. Zimmermann, R. (2008). The law of obligations. Oxford: Oxford University Press.